

ความทั่วไป เกี่ยวกับการ เงินของแผ่นดิน

แนวคิดและทฤษฎีที่ เกี่ยวกับการ เงินของแผ่นดิน

1. ทฤษฎีการคลังและการงบประมาณ (Principle of Public Finance and budgeting)

ทฤษฎีการคลังและการงบประมาณเป็นเรื่องของการบริหาร

งบประมาณและการคลังของประเทศที่จะต้องอยู่ภายใต้กฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ในการจัดเก็บรายรับและการใช้จ่ายเงิน

เท่านั้น เนื่องจากเงินของรัฐมีแหล่งที่มาที่สำคัญจากภาษีอากรที่เรียกเก็บจากประชาชน เมื่อเงินนั้นเรียกเก็บมาแล้วต้องนำส่งคลังเป็นรายได้แผ่นดิน หรือต้องนำฝากคลังทั้งหมด¹ (All monies received from whatever source by any part of the government are public fund) ซึ่งเป็นไปตามหลักการคลัง(Principle of Public Finance) เว้นแต่จะได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ไม่ต้องนำส่งคลังและนอกจากนี้เงินภาษีอากรหรือเงินอื่น ๆ ที่เก็บเข้าคลังแล้วจะนำออกไปใช้จ่ายได้ต้องอาศัยอำนาจตามกฎหมาย

หลักการคลังเบื้องต้นได้แก่การเรียกเก็บเงินภาษีอากรจากราษฎรและการนำเงินเหล่านั้นไปใช้จ่ายต้องได้รับอนุมัติจากรัฐสภาในรูปของกฎหมายงบประมาณตามหลักที่ว่าค่าใช้จ่ายเงินต้องทำโดยอำนาจของกฎหมาย(Principle of Appropriation Control) โดยเหตุผลที่ว่ารัฐสภาเป็นผู้แทนของประชาชนตามหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลักการดังกล่าวได้นำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญของหลายประเทศ เช่น

¹Stith, Kate. "Twisting the President's Arm : The Impoundment Control Act as a tool for Enforcing the principle of Appropriation Expenditure" in The Yale Law Journal 100, 1 (October 1990) P.290.

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา มาตรา 1 อนุมาตรา 8 บัญญัติว่า "รัฐสภามีอำนาจที่จะกำหนดและเก็บภาษีอากร ภาษีศุลกากร และสรรพากร...." (The Congress shall have Power to lay and collect taxes, duties, imports and excises, ...) และอนุมาตรา 9 บัญญัติว่า "การจ่ายเงินจากคลังไม่อาจทำได้เว้นแต่จะเป็นไปตามกฎหมายงบประมาณ² (No money shall be drawn from the Treasury, but in consequence of appropriations made by law ; ....)

รัฐธรรมนูญของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มาตรา 105 บัญญัติว่า "สหพันธ์มีอำนาจโดยเฉพาะที่จะออกกฎหมายเกี่ยวกับการศุลกากรและการคลัง" (The Federation shall have exclusive power to legislate on customs matters and fiscal monopolies) และมาตรา 110 บัญญัติว่า "ให้จัดให้มีงบประมาณโดยการออกกฎหมายก่อนเริ่มปีงบประมาณ...." (The budgets shall be established by means of a law covering one year or several fiscal years separately before The beginning of the first of those fiscal years)

ประเทศอังกฤษจะแตกต่างจากประเทศอื่นๆ เพราะไม่มีรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่การจ่ายเงินของประเทศนั้นได้มีระบบงบประมาณที่ต้องผ่านการอนุมัติจากรัฐสภาออกมาเป็นกฎหมายเช่นกัน³ (No Expenditure can be incurred which has not been approved by Parliament)

สำหรับประเทศไทย ได้นำหลักการใช้จ่ายเงินโดยอำนาจของกฎหมายมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2492 เป็นครั้งแรก โดยบัญญัติไว้ในมาตรา 127 ว่า "การจ่ายเงินแผ่นดินจะกระทำได้อีกก็เฉพาะที่ได้รับอนุญาตไว้ในกฎหมายว่าด้วยงบประมาณ"

²แปลจาก The Constitution of the United States of America Article 1 section 8, 9 โดย รศ.ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ (จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

³Couleott, T.W. "The Control of Public Expenditure" In Public Administration edited by Frank Gubson (Chicago : Rand McNally & Company, 1966), P.81

2. หลักความจำเป็นและประโยชน์สาธารณะ

ในการตัดสินใจเพื่อประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทางราชการของรัฐบาลนั้น รัฐบาลพึงตัดสินใจโดยใช้เหตุผลเป็นประการสำคัญ เหตุผลที่เป็นหลักการพื้นฐานที่รัฐบาลพึงยึดถือประกอบการตัดสินใจขั้นสุดท้ายก็คือผลประโยชน์ของประชาชนเป็นส่วนใหญ่⁴ เพราะการดำเนินกิจกรรมการคลังของรัฐบาลย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและระบบเศรษฐกิจของสังคมทั้งหมด การเงินของรัฐจึงแตกต่างจากเอกชนอยู่หลายประการ เนื่องจากการบริหารงานของรัฐบาลมีวัตถุประสงค์แตกต่างจากเอกชน กิจกรรมที่เอกชนทำหาได้ครอบคลุมความจำเป็นทั้งหมดของสังคม กิจกรรมบางอย่างยิ่งใหญ่และสำคัญมากจนไม่ว่าเอกชนคนใดก็ทำไม่ได้ เช่น การป้องกันประเทศ การรักษาความสงบภายใน หรือกิจการบางประเภทที่เอกชนไม่สนใจดำเนินการเพราะปราศจากกำไรอันเป็นมูลเหตุจูงใจที่สำคัญ เช่น การศึกษาที่จัดให้เปล่า กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเป็นประโยชน์สาธารณะ (Public interest) ที่จำเป็นสำหรับสมาชิกของสังคมและอยู่ในความรับผิดชอบของฝ่ายปกครอง⁵

การจ่ายเงินของรัฐโดยมุ่งประโยชน์สาธารณะนั้น รัฐมิได้คำนึงว่าจะคุ้มค่างับเงินที่รัฐจัดเก็บจากราษฎรแต่ละคนนั้นหรือไม่ เป็นการใช้อำนาจของรัฐตัดสินใจถึงความจำเป็นและเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง

รัฐสภาของสหรัฐและมลรัฐได้ยอมรับหลักการว่าการจ่ายเงินไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวหรือของเอกชนคนใด (Private purpose) จะกระทำมิได้ การจ่ายเงินของรัฐจึงต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐและส่วนรวม (Public Purpose) เท่านั้น⁶

⁴ วิวัดน์ เอี่ยมไพรวาน, "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการคลังและงบประมาณ" เอกสารการสอนชุดวิชาการคลังและงบประมาณ หน่วยที่ 1 - 8 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2535) หน้า 9

⁵ บวรศักดิ์ อูรรณโณ, แนวความคิดเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง (เอกสารสัมมนาหลักกฎหมายปกครอง เมื่อวันที่ 23 - 24 ก.ค. 2528)

⁶ คุลพิณีจในการใช้จ่ายเงิน, วารสารกฎหมายปกครอง เล่ม 7 ตอน 2 (สิงหาคม 2531) หน้า 500

รัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาได้กำหนดการใช้จ่ายเงินของรัฐว่าจะต้องใช้จ่ายเพื่อการป้องกันประเทศและเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์แก่สังคม⁷ (Provide for the common defence and general welfare)

ในประเทศฝรั่งเศส หากพบว่ามีกานำเงินแผ่นดินไปใช้จ่ายเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของบุคคลใดบุคคลหนึ่งแล้ว ถือเป็นการละเมิดหลักความเสมอภาคของราษฎรต่อภาระในการเสียภาษีอากรให้แก่รัฐ สถาบันตรวจเงินแผ่นดินมีอำนาจที่จะบังคับให้ผู้เกี่ยวข้องชดใช้เงินคืนได้⁸

3. หลักการตรวจสอบและควบคุม

ในหน่วยงานหนึ่งจะมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ คน เงิน และการบริหาร คนเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญอันดับแรกเพราะคนเป็นผู้ใช้จ่ายเงินในการบริหารงานของหน่วยงานและมีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การใช้อำนาจของคนในการปฏิบัติหน้าที่ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายว่าด้วยการบริหารงานกำหนด และเพื่อให้เป็นไปตามหลักการนี้ จึงต้องมีระบบการควบคุมการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ⁹ การควบคุมการใช้อำนาจทางการเงินมีความสำคัญอย่างมาก เพราะการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลถือการเงินเป็นหลัก

⁷Rosental, Albert. J. "Conditional Federal Spending and the Constitution" in Stanford Law Review 39. (May 1987) P.119

⁸คู่มือเงินในการใช้จ่ายเงิน, อ่างแล้ว, หน้า 502 - 503

⁹อุสาห์ โภมลปาณิก, "การควบคุมการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ" เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายมหาชน หน่วยที่ 8 - 15 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช 2537), หน้า 856

ดังนั้น รัฐธรรมนูญบางประเทศ¹⁰ จึงกำหนดให้มืองค์กรเกี่ยวกับการตรวจเงินแผ่นดินเป็นองค์กรอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุม (ถ่วงดุล) การใช้อำนาจสั่งการทางการเงิน ทั้งนี้เพราะการใช้อำนาจโดยไม่มีระบบการควบคุมและตรวจสอบที่ดี จะเปิดโอกาสให้มีการบิดเบือนการใช้อำนาจ (abuse of power) หรืออาจเกิดการทุจริตได้ และนอกจากการตรวจตราความถูกต้องตรงตามรายการต่าง ๆ ที่รัฐสภาอนุมัติแล้ว สถาบันตรวจเงินแผ่นดินของต่างประเทศต้องจัดทำรายงานผลการใช้จ่ายเงินประจำปีเสนอต่อรัฐสภา พร้อมทั้งวิจารณ์ข้อเสียของระบบการใช้จ่ายเงินของรัฐบาลอีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบและการควบคุมการใช้อำนาจทางการเงินเป็นวิธีการป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐนำเงินไปใช้จ่ายตามอำเภอใจ อันเป็นการขัดต่อกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ หรือป้องกันมิให้ปฏิบัติหน้าที่เกินไปกว่าขอบเขตอำนาจหน้าที่อันพึงมี ทั้งนี้ เพื่อมิให้ประชาชนเสียสิทธิและประโยชน์ที่ควรจะได้รับ รวมทั้งเป็นหลักประกันของความโปร่งใส (Transparency) ในการบริหารราชการแผ่นดินของรัฐบาลอีกด้วย

แนวคิด เกี่ยวกับการตรวจ เงินแผ่นดิน

การตรวจเงินแผ่นดินเป็นมาตรการที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อระบบการควบคุมการบริหารด้านการเงินในภาครัฐบาล มีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมให้มีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่วางไว้ โดยหากมีการปฏิบัติผิดไปจากที่กำหนดไม่ว่าด้านกฎหมาย ความมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพและความประหยัด การตรวจเงินแผ่นดินก็สามารถช่วยเฝ้าพบและดำเนินการกับผู้ที่เกี่ยวข้องให้รับผิดชอบได้ในเวลาอันรวดเร็วพร้อมทั้ง

¹⁰รัฐธรรมนูญฝรั่งเศส (สาธารณรัฐที่ 5) มาตรา 47 "ให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินช่วยเหลือรัฐบาลและรัฐสภาในการควบคุมการปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการเงิน และรัฐธรรมนูญสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มาตรา 114(2) "บัญญัติดังกล่าวต้องได้รับการตรวจพิจารณาของสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ที่มีความเป็นอิสระ....." (สภาวิจัยแห่งชาติจัดพิมพ์และจัดแปล, 2516)

หามาตรการแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดการปฏิบัติดังกล่าวหรือหากเกิดขึ้นอีกก็จะ
เกิดได้ยากขึ้น

องค์กรที่ถือได้ว่าเป็นผู้ใช้จ่ายเงินรายใหญ่ที่สุดของประเทศคือรัฐบาลและ
เงินที่รัฐบาลนำมาใช้จ่ายนั้นนำมาจากภาษีอากรที่จัดเก็บจากประชาชนในชาตินั้นเอง
ไม่ว่าจะเป็นการจัดเก็บโดยตรงหรือโดยอ้อม ดังนั้น ประชาชนจึงมีสิทธิที่จะได้รับ
ทราบผลการใช้จ่ายเงินของรัฐบาลที่ได้รับมอบความไว้วางใจให้บริหารประเทศว่า
เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยประหยัด และได้ผลคุ้มค่าหรือไม่ โดยเหตุนี้นานา
ประเทศจึงจัดให้มีสถาบันตรวจเงินแผ่นดินที่ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้จ่ายเงินและ
บริหารการเงินของรัฐบาล อย่างไรก็ตามโดยที่สภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ
และสังคมของแต่ละประเทศย่อมผิดแผกแตกต่างกัน ดังนั้น การจัดตั้ง รูปแบบ
องค์การและขอบเขตอำนาจหน้าที่ ตลอดจนความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นของสถาบัน
ตรวจเงินแผ่นดินของแต่ละประเทศ ย่อมมีความแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียด
อย่างไรก็ตามทุกประเทศต่างก็พยายามจัดให้ระบบการตรวจเงินแผ่นดินในประเทศ
ของตนดำเนินไปบนพื้นฐานของหลักการที่ดี แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าหลักการที่ดีของการ
ตรวจเงินแผ่นดินนั้นเป็นอย่างไร

สถาบันที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกันของประเทศต่าง ๆ จึงติดต่อประสานงาน
และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อผลในการพัฒนาการตรวจเงินแผ่นดิน จุดเริ่มต้นนี้
ทำให้เกิดสถาบันการตรวจเงินแผ่นดินระหว่างประเทศ หรือ International
Organization of Supreme Audit Institution มีชื่อย่อว่า INTOSAI
เป็นองค์กรที่มีสถาบันตรวจเงินแผ่นดินของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกประมาณ 160
ประเทศเป็นสมาชิก รวมทั้งสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินของประเทศไทยซึ่งเข้าเป็น
สมาชิกโดยการอนุมัติของคณะรัฐมนตรีเมื่อปี พ.ศ. 2499 INTOSAI มีวัตถุประสงค์
ในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และประสบการณ์ระหว่างสถาบัน
สมาชิก เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการด้านการตรวจเงินแผ่นดินที่ทันสมัย

INTOSAI เห็นความสำคัญของการกำหนดหลักการหรือแนวคิดที่ดีสำหรับ
การตรวจเงินแผ่นดิน จึงได้ใช้ความพยายามจัดทำหลักการดังกล่าวขึ้นเสนอต่อที่
ประชุมสมัชชาของ INTOSAI และได้รับความเห็นชอบในคราวการประชุมสมัชชา
ครั้งที่ 9 ปี 2520 ที่กรุงลิมา ประเทศเปรู หลักการและแนวคิดดังกล่าวจึงได้
ชื่อภาษาอังกฤษเพื่อเป็นเกียรติแก่ประเทศเจ้าภาพจัดการประชุมครั้งนั้นว่า LIMA
DECLARATION OF GUIDELINES ON AUDITING PRECEPTS ซึ่งแปลเป็น

ภาษาไทยว่า ปฏิญญาสากลว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน¹¹

แนวคิดของสถาบันการตรวจเงินแผ่นดินระหว่างประเทศ (INTOSAI) ถือว่าเป็นหลักการที่ดีสำหรับการตรวจเงินแผ่นดิน ซึ่งสถาบันตรวจเงินแผ่นดินของ ประเทศสมาชิกควรถือเป็นแนวทางในการนำไปประยุกต์ให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ทางการเมืองและสังคมของแต่ละประเทศ โดยมีสาระสำคัญโดยสรุปดังนี้

1. ภาระการตรวจสอบ¹²

ภารกิจที่ปฏิบัติกันมาแต่เดิมของการตรวจเงินแผ่นดินได้แก่การตรวจสอบ การบริหารการเงินและการจัดทำบัญชีว่าเป็นไปตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ หรือไม่ ปัจจุบันนอกเหนือจากการตรวจสอบด้านการเงินและการบัญชีแล้วมีการ ตรวจสอบประเภทหนึ่งซึ่งเน้นเพื่อให้ทราบความมีประสิทธิภาพ ความมีประสิทธิภาพ และความประหยัดของการดำเนินงานซึ่งนับเป็นการตรวจสอบที่มีความสำคัญ การ ตรวจสอบประเภทหลังนี้ไม่ได้หมายถึงการตรวจสอบด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น แต่รวมภาระการตรวจสอบกิจกรรมด้านการบริหารทั้งหมด ซึ่งรวมถึงการจัดองค์การ และระบบการบริหารงาน

วัตถุประสงค์ของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบ การปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ หรือการตรวจประสิทธิภาพประสิทธิผล และความประหยัด โดยทั่วไปแล้วถือว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกัน

2. หลักความเป็นอิสระ¹³

ในภาพรวมความเป็นอิสระของการตรวจเงินแผ่นดินจะได้แก่ความเป็นอิสระของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน ของสมาชิกและของเจ้าหน้าที่สถาบันตรวจเงินแผ่นดิน รวมทั้งความเป็นอิสระทางการเงินของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน

---

¹¹ปฏิญญาสากลว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน แปลจาก Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts โดยสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินใน วารสารการตรวจเงินแผ่นดิน ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนสิงหาคม 2534 หน้า 6

¹²เรื่องเดียวกัน, หมวดที่ 1, 2, 4 และ 6

¹³เรื่องเดียวกัน หมวดที่ 5, 6 และ 7

สถาบันตรวจเงินแผ่นดินจะสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ได้อย่างเที่ยงตรงและมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อเป็นอิสระจากหน่วยรับตรวจ* และได้รับความคุ้มครองให้ปราศจากอิทธิพลภายนอก ถึงแม้ว่าจะไม่มีสถาบันใดของรัฐที่เป็นอิสระอย่างสมบูรณ์เพราะถึงอย่างไรก็ยังคงเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ แต่สถาบันตรวจเงินแผ่นดินจะต้องมีความเป็นอิสระในระดับที่สูงพอสมควร ทั้งทางด้านหน้าที่และรูปองค์การที่จะสามารถปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดทำให้สถาบันตรวจเงินแผ่นดินมีความเป็นอิสระในระดับที่สถาบันตรวจเงินแผ่นดินจำเป็นต้องมีควรเป็นข้อกำหนดอย่างหนึ่งในรัฐธรรมนูญ ส่วนรายละเอียดอาจกำหนดไว้ในกฎหมายอื่น สถาบันตรวจเงินแผ่นดินจะต้องได้รับการปกป้องทางกฎหมายจากศาลสูงอย่างเพียงพอ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการก้าวท้าวความเป็นอิสระและอำนาจการตรวจสอบของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน

ความเป็นอิสระของสมาชิกและเจ้าหน้าที่ของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินจะต้องได้รับการรับรองโดยรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกัน สมาชิกในที่นี้หมายถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน และรับผิดชอบในการชี้แจงเกี่ยวกับการตัดสินใจดังกล่าวต่อบุคคลภายนอกสมาชิก อาจจะเป็นกลุ่มบุคคลในกรณีเป็นการดำเนินงานในรูปคณะกรรมการ หรือได้แก่หัวหน้าสถาบันในกรณีเป็นการจัดรูปองค์การโดยให้อำนาจแก่บุคคลคนเดียว ความเป็นอิสระของสถาบันมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอิสระของสมาชิกอย่างแยกกันไม่ออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการถอดถอนสมาชิกจากตำแหน่ง ควรได้รับการระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ เพื่อมิให้กระทบกระเทือนต่อความเป็นอิสระของสมาชิก วิธีการแต่งตั้งหรือถอดถอนสมาชิกของแต่ละประเทศจะเป็นอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับโครงสร้างของรัฐธรรมนูญของแต่ละประเทศนั้น

ความเป็นอิสระทางการเงินของสถาบัน หมายถึง สถาบันตรวจเงินแผ่นดินจะต้องได้รับการจัดสรรให้ได้รับเงินงบประมาณอย่างเพียงพอที่จะทำให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ และทรงสิทธิที่จะเสนอขอรับเงินงบประมาณโดยตรงต่อสถาบันที่ทำหน้าที่ตัดสินใจอนุมัติงบประมาณแผ่นดิน เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารใช้อำนาจแทรกแซงปรับลดเงินงบประมาณเพราะอาจมีผลกระทบต่อแผนการ

---

* "หน่วยรับตรวจ" หมายถึง ส่วนราชการหรือรัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานที่กฎหมายกำหนดให้สถาบันตรวจเงินแผ่นดินตรวจสอบการใช้จ่ายเงิน

ดำเนินงานของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินได้

3. ความสัมพันธ์กับรัฐสภา และฝ่ายบริหาร¹⁴

การที่สถาบันตรวจเงินแผ่นดินมีความเป็นอิสระที่มีรัฐธรรมนูญและกฎหมายรองรับ ส่งผลให้สถาบันตรวจเงินแผ่นดินมีความคล่องตัวและใช้ความคิดริเริ่มได้อย่างเต็มที่ สถาบันตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้ตรวจสอบกิจกรรมต่างๆ ของรัฐบาล หน่วยงานและสถาบันในฝ่ายบริหารภายใต้การควบคุมของรัฐบาล แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่ารัฐบาลอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าสถาบันการตรวจเงินแผ่นดิน รัฐบาลต้องรับผิดชอบโดยตนเองอย่างเต็มที่ต่อปฏิบัติการหรือการละเว้นปฏิบัติการใด ๆ จะอ้างการได้รับการตรวจสอบ หรือการปฏิบัติตามที่ได้รับความเห็น หรือข้อเสนอแนะจากผู้ตรวจของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินเพื่อให้รัฐบาลพ้นผิดไม่ได้ เว้นแต่ความเห็นหรือข้อเสนอแนะนั้นจะมีความสมบูรณ์และใช้บังคับได้ตามกฎหมาย

4. อำนาจของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน¹⁵

พื้นฐานของอำนาจการตรวจสอบของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินควรกำหนดอยู่ในรัฐธรรมนูญ ส่วนรายละเอียดอาจกำหนดอยู่ในกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การระบุนขอบเขตและเงื่อนไขที่แน่ชัดของอำนาจการตรวจสอบของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินควรขึ้นอยู่กับสภาวะและความต้องการของแต่ละประเทศ การบริหารการเงินของประเทศไม่ว่าจะแสดงในรูปงบประมาณหรือในลักษณะใดจะต้องได้รับการตรวจสอบจากสถาบันตรวจเงินแผ่นดินทั้งสิ้น รวมถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบการบริหารการเงินที่แม้จะจัดให้แยกออกจากงบประมาณของประเทศก็จะต้องได้รับการตรวจสอบโดยสถาบันตรวจเงินแผ่นดินด้วยเช่นกัน

สถาบันตรวจเงินแผ่นดินมีอำนาจเรียก ให้หน่วยรับตรวจสอบมอบบันทึกและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการเงิน และข้อมูลใด ๆ ที่เห็นว่าจำเป็นการให้ข้อมูลหรือส่งมอบเอกสารที่สถาบันตรวจเงินแผ่นดินต้องการนั้น ต้องเป็นไปตามเวลาที่จะกำหนดขึ้นตามความเหมาะสมในแต่ละกรณี ทั้งนี้จะกำหนดโดยกฎหมายหรือโดยให้อำนาจแก่สถาบันตรวจเงินแผ่นดินเป็นผู้กำหนดก็ได้

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หมวดที่ 8, 9

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หมวดที่ 10, 11 และ 18

หน่วยรับตรวจต้องให้คำชี้แจงต่อข้อตรวจพบของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน ภายในระยะเวลาที่กฎหมายหรือสถาบันตรวจเงินแผ่นดินกำหนด ในบางกรณีข้อตรวจพบหรือข้อเสนอแนะของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน เป็นเรื่องที่ยังไม่มีอำนาจตามกฎหมายใดกำหนดให้หน่วยรับตรวจต้องปฏิบัติอย่างชัดเจน สถาบันตรวจเงินแผ่นดินทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะติดต่อให้หน่วยบังคับบัญชาของหน่วยรับตรวจกำหนดมาตรการที่จำเป็นและบังคับให้หน่วยรับตรวจเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการตามมาตรการเหล่านั้นต่อไป

5. การรายงานต่อรัฐสภาและประชาชน¹⁶

ควรมีข้อบัญญัติกำหนดและให้อำนาจแก่สถาบันตรวจเงินแผ่นดินที่จะรายงานข้อตรวจพบอย่างเป็นอิสระ เป็นประจำปีต่อรัฐสภาและต่อองค์กรอื่นของรัฐ ที่ควรได้รับทราบข้อตรวจพบต่าง ๆ พร้อมกันนี้ต้องเผยแพร่รายงานนั้นให้ประชาชนทราบด้วยวิธีการนี้จะทำให้แน่ใจว่าข้อตรวจพบที่อยู่ในรายงานเป็นที่รับรู้และได้รับการพิจารณาอย่างกว้างขวาง ซึ่งจะทำให้ข้อตรวจพบของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินมีผลในทางบังคับใช้ได้ดีขึ้น

นอกจากการรายงานประจำปีแล้ว สถาบันตรวจเงินแผ่นดินย่อมทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะรายงานระหว่างงวดถึงข้อตรวจพบที่เป็นประโยชน์ และมีความสำคัญเป็นพิเศษด้วย รายงานดังกล่าวต้องครอบคลุมผลการปฏิบัติงานทุกด้านของสถาบันตรวจเงินแผ่นดิน เว้นแต่ในกรณีที่เป็นเรื่องหรือประเด็นตรวจพบนั้น ๆ ควรแก่การรักษาไว้เป็นเรื่องลับ หรือมีกฎหมายปกป้องมิให้มีการเปิดเผยในกรณีเช่นนั้น การรายงานถึงข้อตรวจพบต่าง ๆ ต่อรัฐบาลและเผยแพร่ให้ประชาชนทราบถึงเป็นความรับผิดชอบต่อสาธารณะของสถาบันตรวจเงินแผ่นดินที่จะต้องเสนอข้อเท็จจริง และผลการประเมินงานด้านต่างๆ อย่างเที่ยงตรงและชัดเจน และรายงานเฉพาะสิ่งที่เป็นสาระสำคัญเท่านั้น โดยใช้ถ้อยคำที่ถูกต้องและเข้าใจง่าย

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หมวดที่ 16, 17

การควบคุมและการบริหารการเงินการคลัง

1. การบริหารงบประมาณ

งบประมาณมีความสำคัญต่อการบริหารของรัฐบาล งบประมาณสามารถเป็นตัวกำหนดทิศทางใหญ่ ๆ ที่สังคมจะก้าวไป¹⁷.

ศาสตราจารย์ Frank P. Sherwood แห่ง University of Southern California กล่าวว่า¹⁸ งบประมาณ คือ แผนเบ็ดเสร็จซึ่งแสดงออกในรูปตัวเงิน แสดงโครงการดำเนินงานทั้งหมดในระยะหนึ่ง แผนนี้จะรวมถึงการกะประมาณบริการ กิจกรรม โครงการ และค่าใช้จ่าย ตลอดจนทรัพยากรที่จำเป็นในการสนับสนุน การดำเนินการให้บรรลุตามแผนนี้ย่อมประกอบด้วย การกระทำ 3 ขั้น ด้วยกัน คือ (1) การจัดเตรียมงบประมาณ (2) การอนุมัติงบประมาณและ (3) การบริหารงบประมาณ (A budget is a comprehensive plan, expressed in financial terms by which a total operating program is effected for a given period. It includes an estimate of services, activities and projects, expenditure acquisitions and the resources necessary for their support. Three stages are discernible in the implementation of the plan : (1) preparations ; (2) adoption, and (3) execution)

กระบวนการงบประมาณประกอบด้วย

1.1 การจัดเตรียมงบประมาณ (Budget preparation)

ในระบอบการปกครองที่มีการแบ่งหน้าที่ระหว่างฝ่ายบริหาร และฝ่ายนิติบัญญัติ ผู้ใช้งบประมาณรายจ่ายคือฝ่ายบริหาร จึงสมควรที่จะให้ฝ่ายบริหารเป็นผู้จัดเตรียมงบประมาณ

¹⁷ไพศาล ชัยมงคล, งบประมาณแผ่นดิน : ทฤษฎีและปฏิบัติ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526) หน้า 59

¹⁸เรื่องเดียวกัน, หน้า 18

รัฐธรรมนูญประเทศต่างๆ ถือว่า การจัดเตรียมงบประมาณเป็นการกระทำของฝ่ายบริหาร และจะมีลักษณะในทางนิติบัญญัติต่อเมื่อผ่านการพิจารณาของฝ่ายนิติบัญญัติแล้ว ดังนั้น จึงไม่มีกฎหมายของประเทศใดที่กำหนดให้ การควบคุมการจัดเตรียมงบประมาณเป็นหน้าที่ของฝ่ายนิติบัญญัติ เหตุที่ทำให้ฝ่ายบริหารเป็นผู้จัดเตรียมงบประมานั้น ถ้าพิจารณาในด้านเหตุผลทางการเมืองแล้ว จะเห็นได้ว่างบประมาณแผ่นดินเป็นการประมาณการรับจ่ายเงินของประเทศ งบประมาณจะแสดงให้เห็นรายได้ของประเทศและการนำรายได้ดังกล่าวกลับไปเป็น รายจ่ายของประเทศอีก ฉะนั้นฝ่ายบริหารจึงควรเป็นผู้ควบคุมการจัดเตรียม เพราะ เป็นผู้รู้รายละเอียดในเรื่องโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ฝ่ายบริหารจะมีเครื่องมือในการบริหารการคลังพร้อมกว่าฝ่ายนิติบัญญัติ ในทางปฏิบัติ ฝ่ายบริหารจะมีหน่วยงานที่จะกลั่นกรองและอนุมัติรายจ่ายที่ขอในชั้นหนึ่งก่อน ใน ประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อน ค.ศ. 1921 สภาคองเกรสเป็นผู้จัดเตรียมงบประมาณ¹⁹ แต่ปรากฏว่าภายหลังได้เกิดปัญหายุ่งยากขึ้น ดังนั้น ในปีเดียวกันนั้นเองรัฐสภาจึง ตรารัฐบัญญัติว่าด้วยการงบประมาณและการบัญชี (Budget and Accounting Act 1921) กำหนดให้สำนักงานจัดการและการงบประมาณเป็นหน่วยงานของฝ่ายบริหารทำหน้าที่ช่วยเหลือประธานาธิบดี(ฝ่ายบริหาร) ในการจัดเตรียมและบริหาร งบประมาณ²⁰ ส่วนในประเทศที่ปกครองในแบบรัฐสภา เช่น อังกฤษ หรือฝรั่งเศส รัฐมนตรีกระทรวงการคลังเป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการจัดเตรียมงบประมาณ²¹

การจะเริ่มต้นนี้หน่วยงานเสนอไปยังสำนักงบประมาณสำหรับ ประเทศไทยพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ. 2502 บัญญัติให้ผู้อำนวยการ สำนักงบประมาณ เสนองบประมาณประจำปีต่อนายกรัฐมนตรี และนายกรัฐมนตรีนำ เสนอคณะรัฐมนตรี เพื่อเสนอต่อรัฐสภาต่อไปนั้นเป็นการบัญญัติให้สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 มาตรา 5 และ

¹⁹ ซาลินี นิธินันท์, การควบคุมงบประมาณแผ่นดินของไทยในทางกฎหมาย, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517), หน้า 33

²⁰ ไทศาล ชัยมงคล, งบประมาณแผ่นดิน : ทฤษฎีและปฏิบัติ, หน้า 93

²¹ ไทศาล ชัยมงคล, การบริหารงานคลังรัฐบาล(เฉพาะการงบประมาณแผ่นดิน) (กรุงเทพฯ : พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนจำกัดเทพมงคลการพิมพ์, 2513), หน้า 42

มาตรา 6²²ซึ่งได้กำหนดให้นายกรัฐมนตรีมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการทำงานงบประมาณแผ่นดิน และให้สำนักงานงบประมาณเป็นส่วนราชการของสำนักนายกรัฐมนตรี ดังนั้น การควบคุมการจัดทำงานงบประมาณของไทยจึงเป็นอำนาจของนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นประมุขฝ่ายบริหาร โดยมีสำนักงานงบประมาณเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในลักษณะเลขานุการของคณะรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารงานงบประมาณนั่นเอง

1.2 การอนุมัติงบประมาณ (Budget adoption)

การอนุมัติงบประมาณเป็นอำนาจของรัฐสภา โดยทั่วไป รัฐสภาจะแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาเพื่อพิจารณาางงบประมาณที่รัฐบาลเสนอก่อนที่จะมีมติ อำนาจของรัฐสภาในการอนุมัติงบประมาณมีขอบเขตไม่

เท่ากันแล้วแต่ระบอบการปกครองของแต่ละประเทศ สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีการปกครองโดยประธานาธิบดี รัฐสภาจะมีอำนาจพิจารณาางงบประมาณได้อย่างกว้างขวาง กล่าวคือรัฐสภามีอำนาจตัดทอนรายจ่ายหรือรายได้ของรัฐบาลได้อย่างเต็มที่แต่ประเทศที่มีการปกครองโดยระบบรัฐสภา เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส รัฐสภาไม่มีอำนาจเพิ่มรายจ่ายและลดรายได้โดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาล²³

การอนุมัติงบประมาณของรัฐสภาเป็นการให้อำนาจรัฐบาลใช้จ่ายเงินและจัดเก็บรายได้ซึ่งรวมทั้งภาษีอากร แต่การให้อำนาจรัฐบาลจัดเก็บภาษีอากรนั้นมีวิธีแตกต่างกันในแต่ละประเทศ บางประเทศ เช่น อังกฤษ และฝรั่งเศส การอนุมัติงบประมาณเป็นการให้อำนาจรัฐบาลเพิ่มหรือลดภาษีอากรในปีหนึ่ง ๆ ด้วย²⁴ ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกา การอนุมัติงบประมาณมิได้เป็นการให้อำนาจรัฐบาลเพิ่มหรือลดอัตราภาษีอากรแต่อย่างใด การเพิ่มหรือลดอัตราภาษีอากรจะต้องเสนอกฎหมายต่อรัฐสภาต่างหากจากกฎหมายงบประมาณรายจ่าย²⁵ เช่นเดียวกับของประเทศไทย

²²ราชกิจจานุเบกษา (เล่มที่ 108 ตอนที่ 156 วันที่ 4 กันยายน 2534) หน้า 96

²³ไพศาล ชัยมงคล, การบริหารงานคลังรัฐบาล, อ่างแล้ว, หน้า 43

²⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 44

²⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 45

1.3 การบริหารงบประมาณ (Budget execution)

การบริหารงบประมาณนี้เป็นงานขั้นสุดท้ายในกระบวนการงบประมาณ การบริหารงบประมาณเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐบาลการบริหารงบประมาณจะประกอบไปด้วยงานหลักสองประเภทคือ การใช้งบประมาณที่ได้รับอนุมัติจากรัฐสภา และการควบคุมการใช้งบประมาณดังกล่าว หรืออาจกล่าวได้ว่าการควบคุมการใช้งบประมาณที่ได้รับอนุมัติจากรัฐสภาเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นทุก ๆ ช่วงของการบริหารงบประมาณ²⁶

ในการบริหารงบประมาณ รัฐบาลมีวัตถุประสงค์ที่จะปฏิบัติตามเจตนารมณ์ของฝ่ายนิติบัญญัติในการอนุมัติงบประมาณและปฏิบัติตามเงื่อนไขด้านการเงินตามที่ได้รับอนุมัติ แต่หากมีการอนุมัติให้ฝ่ายบริหารใช้จ่ายงบประมาณตามความต้องการแล้ว การอนุมัติงบประมาณก็จะไม่มีความหมายอะไรความพยายามจะควบคุมระดับเงินที่ฝ่ายบริหารจะใช้นั้นหากทำเกินขอบเขตไปแล้วจะมีปัญหาเกิดขึ้น เพราะว่างบประมาณรายจ่ายนั้นจัดเตรียมขึ้นมาโดยการคาดคะเนสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงล่วงหน้าหลายเดือนหรือแรมปีโอกาสผิดพลาดก็มีมาก งบประมาณรายจ่ายที่อนุมัติอาจไม่เหมาะสมสำหรับสถานการณ์ใหม่ก็ได้

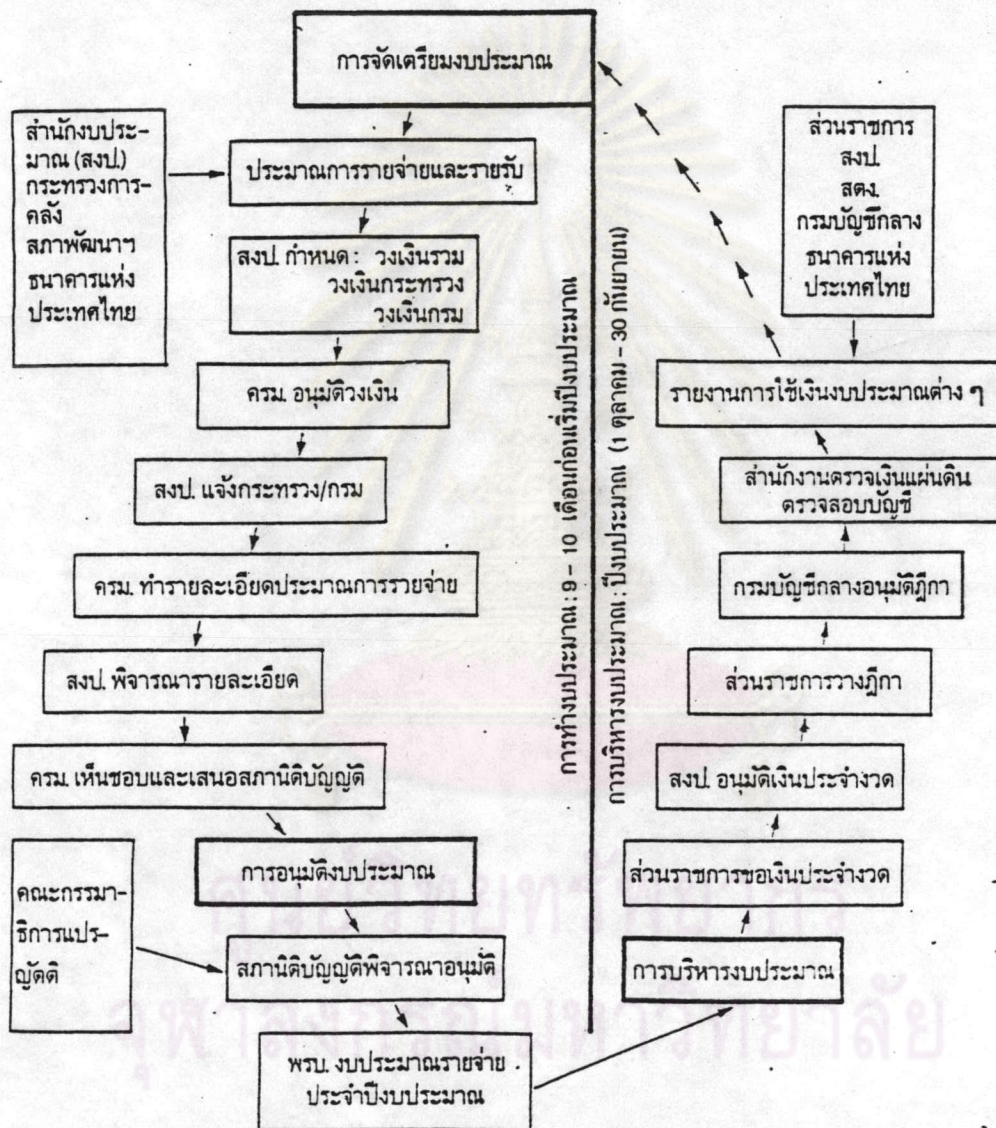
การควบคุมการใช้งบประมาณทางด้านการเงินการบัญชีนั้นรวมหน้าที่ด้านการตรวจสอบ (Auditing) การใช้งบประมาณด้วย ทั้งนี้เพราะว่าในการเบิกจ่ายงบประมาณที่ได้รับอนุมัติจากรัฐสภาแล้ว หน่วยงานจะต้องมีเอกสารแสดงการใช้จ่ายเพื่อการเบิกจ่าย เอกสารเหล่านี้จะต้องผ่านการตรวจก่อนการจ่ายเงินโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ กรมบัญชีกลางซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการบัญชีของรัฐบาล ว่ามีสิทธิที่จะใช้จ่ายในลักษณะและรายการนั้น ๆ หรือไม่ การลงบันทึกในรูปบัญชี และการเก็บเอกสารเกี่ยวกับรายจ่ายและการเบิกจ่ายนี้ตลอดจนรายรับต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อการตรวจสอบการใช้งบประมาณนั่นเอง

ปัญหาของการตรวจสอบการใช้งบประมาณอยู่ที่ว่ารัฐบาลจะเลือกใช้ระบบบัญชีและการบันทึกในลักษณะใดจึงจะมีประสิทธิภาพในการสื่อความรับผิดชอบของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเงินประการหนึ่ง และขอบข่ายของการตรวจสอบก่อนจ่าย (Pre-Audit) กับการตรวจสอบหลังจ่าย (Post-Audit) ในการบริหารงบประมาณอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวในบทต่อไป

²⁶ ไกรยุทธ ธีรตยาสินันท์, หลักการงบประมาณแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2528), หน้า 49

แผนภูมิ

วงจรงบประมาณหรือกระบวนการงบประมาณของประเทศไทย ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525

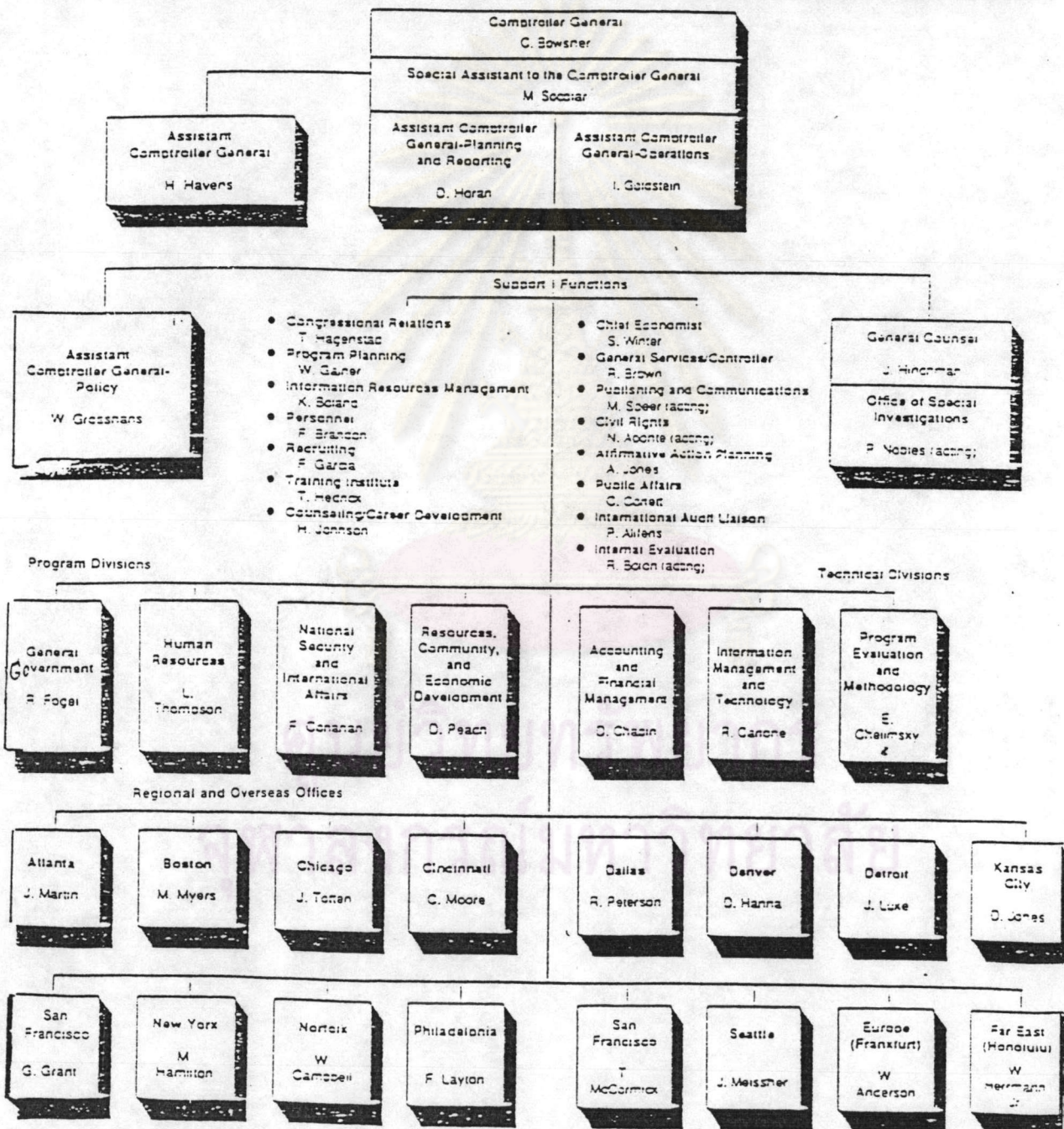

ที่มา : ไกรยุทธ ชีรตยาสินันท์, หลักการงบประมาณแผ่นดิน, อ่างแล้ว, หน้า 23

United States General Accounting Office

GAO

Organization of the U.S. General Accounting Office

Clair A. Bowsler
Comptroller General of the United States

2. การควบคุมการเงินของแผ่นดิน

กระบวนการงบประมาณ หากมองในแง่ของการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร จะสะท้อนให้เห็นลักษณะของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย งบประมาณกลายเป็นเครื่องมือของการควบคุมการใช้อำนาจทางการเงินของรัฐบาลโดยรัฐสภา เพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารเรียกเก็บภาษีอากรจากราษฎรอย่างไม่เป็นธรรมและไม่มีเหตุผล พร้อม ๆ กันนั้นเพื่อป้องกันมิให้ฝ่ายบริหารใช้เงินของรัฐอย่างขาดประสิทธิภาพและผิดวัตถุประสงค์ของการปกครองประเทศที่ดี

กฎหมายว่าด้วยงบประมาณรายจ่ายมิใช่เป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งของการคาดการณ์ล่วงหน้าเท่านั้น หากแต่เป็นหลักฐานของการที่ฝ่ายนิติบัญญัติได้เห็นชอบและอนุมัติ อนุญาตให้ฝ่ายบริหารมีอำนาจใช้จ่ายเงินของรัฐตามจำนวนที่กำหนดไว้ หากใช้จ่ายเงินเกินกว่าที่กฎหมายอนุญาตย่อมไม่ถูกต้อง

การควบคุมการใช้งบประมาณนั้น มีผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ(รัฐสภา) และฝ่ายบริหาร(รัฐบาล)

2.1 การควบคุมโดยฝ่ายนิติบัญญัติ

รายจ่ายในภาครัฐบาลจะเกิดขึ้นได้และถูกต้องตามกฎหมายก็ต่อเมื่อผ่านความเห็นชอบจากรัฐสภาเสียก่อน กล่าวคือ ฝ่ายบริหารจะต้องเสนอขออนุมัติงบประมาณรายจ่ายจากฝ่ายนิติบัญญัติ เมื่อรัฐสภาผ่านพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายแล้ว แสดงว่ารัฐสภาเห็นชอบด้วยกับงบประมาณรายจ่ายนั้น

การควบคุมโดยฝ่ายนิติบัญญัติอาจออกมาในรูปของการกำหนดรายละเอียดในพระราชบัญญัติงบประมาณรายจ่ายก็ได้ แต่วิธีนี้มักไม่ได้ประโยชน์ต่อการบริหารงบประมาณ และเจตนารมณ์ของการใช้งบประมาณก็ไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลตามที่มุ่งหมาย ในบางประเทศการควบคุมโดยฝ่ายนิติบัญญัติยังมาในรูปของการตรวจสอบหลังการจ่ายเงินอีกครั้ง ในการนี้รัฐสภาจะมีหน่วยงานที่สังกัดรัฐสภา มีหน้าที่ตรวจสอบหลังการจ่ายเงินของฝ่ายบริหาร และเสนอรายงานผลการตรวจสอบต่อรัฐสภาโดยตรง²⁷ แต่สำหรับประเทศไทยไม่มีหน่วยงานที่สังกัดรัฐสภาตรวจสอบหลังการจ่ายเงิน แต่รัฐสภาจะควบคุมการใช้จ่ายเงินของรัฐโดย

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59

การอนุมัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี²⁸ การตั้งกระทู้ถามการปฏิบัติราชการ²⁹ การตั้งคณะกรรมการติดตามการใช้จ่ายเงิน³⁰ และการเสนอผู้ตื้อขอเปิดอภิปรายทั่วไปเพื่อลงมติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีเป็นรายบุคคลหรือทั้งคณะ³¹

2.2 การควบคุมโดยฝ่ายบริหาร

การควบคุมการใช้จ่ายเงินแผ่นดินโดยฝ่ายบริหารมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ

2.2.1 สำนักงานงบประมาณ เป็นองค์กรที่สำคัญที่ควบคุมการใช้จ่ายเงินของรัฐ โดยการควบคุมเริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมงบประมาณจนถึงขั้นตอนการเบิกจ่ายเงิน³² ในการควบคุมดังกล่าวสำนักงานงบประมาณมีอำนาจในการควบคุมการใช้จ่ายเงินไว้ตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ.2502 มาตรา 6, 7 โดยให้อำนาจผู้อำนวยการในส่วนของการควบคุมการใช้จ่ายเงินคือ การกำหนดเพิ่มหรือลดเงินประจำงวดตามความจำเป็น การปฏิบัติงานและกำลังเงินของแผ่นดินรวมทั้งกำหนดระยะเวลาของเงินประจำงวด

2.2.2 กรมบัญชีกลาง เป็นหน่วยงานที่สำคัญในการควบคุมการใช้จ่ายเงินแผ่นดิน โดยการกำหนดระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับการเบิกจ่ายเงินการเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลัง กำหนดระบบบัญชีแบบรายงานและเอกสารเกี่ยวกับการรับ - จ่ายเงินและหนี้³³ กรมบัญชีกลางเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบก่อนจ่าย (Pre Audit) ซึ่งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องตามกฎหมาย

²⁸ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534, มาตรา 145, 148

²⁹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534, มาตรา 149

³⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534, มาตรา 153

³¹ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2534, มาตรา 150, 151

³² ชาวลีลย์ พงศ์ผาติโรจน์, "ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารการเงินของรัฐบาล", เอกสารการสอนชุดวิชาการบัญชีรัฐบาล การบัญชีกองทุนและการบัญชีเฉพาะกิจการ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2534), หน้า 9

³³ กรมบัญชีกลาง ที่ระลึกวันสถาปนากรมบัญชีกลางครบ 100 ปี (พระนคร : โรงพิมพ์พิชิตการพิมพ์จำกัด, 2533) หน้า 44

งบประมาณของการเบิกใช้งบประมาณ การตรวจสอบก่อนจ่ายอาจทำอย่างกว้าง ๆ เช่น ตรวจสอบว่าหน่วยงานมีสิทธิที่จะเบิกใช้เงินงบประมาณจำนวนเท่านั้นหรือไม่ เป็นการเบิกตามแผนงานที่ได้รับอนุมัติจริงหรือไม่ หรืออาจกระทำอย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่น ดูว่าได้มีการซื้อวัสดุถูกต้องตามระเบียบหรือไม่ เอกสารที่เกี่ยวข้อง เป็นเอกสารที่ถูกต้องตามที่ทางราชการกำหนดหรือไม่

2.2.3 ส่วนราชการผู้ใช้จ่ายเงินมีหน้าที่ต้องควบคุมดูแล การใช้จ่ายเงินงบประมาณของหน่วยราชการของตนเอง ทั้งตรวจสอบก่อนจ่าย และตรวจสอบหลัง การตรวจสอบก่อนจ่ายเพื่อให้เอกสารถูกต้องตามระเบียบและ ข้อบังคับเกี่ยวกับการเบิกจ่ายเงิน และให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของงบประมาณ รายจ่ายประจำปีที่ได้รับอนุมัติจากรัฐบาล และต้องจัดให้มีการตรวจสอบหลังจ่าย (Post - Audit) โดยผู้ตรวจสอบภายใน³⁴

2.2.4 สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน การตรวจสอบการใช้จ่ายเงินโดยสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นการตรวจสอบหลังการจ่าย (Post - Audit) ซึ่งเป็นการตรวจสอบเพื่อความเรียบร้อยและความถูกต้องของการใช้ งบประมาณ ความจำเป็นของการตรวจสอบหลังจ่ายนี้มีมากขึ้น ถ้าหากไม่มีการ ตรวจสอบก่อนจ่ายหรือมีแต่เป็นการตรวจสอบแบบกว้าง ๆ เท่านั้น

สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นหน่วยงานตรวจสอบ ด้านสุดท้ายในกระบวนการควบคุมการใช้จ่ายเงินของรัฐ หน่วยงานนี้บางประเทศ เป็นหน่วยงานอิสระ ขึ้นตรงต่อฝ่ายนิติบัญญัติ บางประเทศขึ้นตรงต่อฝ่ายบริหาร แต่ โดยหลักการแล้วหน่วยงานตรวจสอบหลังจ่ายต้องเป็นหน่วยงานอิสระและเป็นกลาง ทำหน้าที่ให้บริการทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ เช่น สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน ของสหรัฐอเมริกา อังกฤษ แคนาดา และสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินของประเทศ ญี่ปุ่น เป็นต้น ส่วนในประเทศไทยสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินเป็นหน่วยงานขึ้นตรง ต่อนายกรัฐมนตรี³⁵ ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหาร

³⁴ระเบียบกระทรวงการคลังว่าด้วยการตรวจสอบภายในของส่วนราชการ พ.ศ. 2535

³⁵พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2534 มาตรา 37 ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 108 (4 กันยายน 2534) หน้า 98

3. มาตรการลงโทษผู้กระทำผิดกฎหมายการคลัง

กฎหมายการคลังของไทยที่กำหนดความรับผิดของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไว้ มีดังนี้

3.1 พระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ.2502³⁶

มาตรา 26

มาตรการลงโทษตามกฎหมายดังกล่าวมีทั้งความรับผิดทางอาญาและความรับผิดทางแพ่ง บทลงโทษมุ่งคุ้มครองและป้องกันการใช้จ่ายเงินและการก่อหนี้ผูกพันเงินของรัฐให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ.2502* การกระทำที่ข้าราชการและลูกจ้างของส่วนราชการ จะต้องรับผิดทางแพ่งหรือรับผิดทางอาญามี 2 ประเด็น คือ

3.1.1 กระทำการจ่ายเงินหรือก่อหนี้ผูกพันโดยไม่มีกฎหมายหรือระเบียบอนุญาตให้จ่าย

3.1.2 กระทำการจ่ายเงินหรือก่อหนี้ผูกพันเกินกว่าที่กฎหมายหรือระเบียบอนุญาต

บทบัญญัติตามกฎหมายนี้มุ่งเอาผิดทั้งข้าราชการและลูกจ้างของทางราชการ รวมทั้งบุคคลภายนอกที่ได้รับประโยชน์จากการกระทำที่เป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติ ระเบียบ หรือข้อบังคับที่ออกตามพระราชบัญญัตินี้ด้วย แต่บุคคลภายนอกจะได้รับการยกเว้นหากแสดงได้ว่าตนได้กระทำไปโดยสุจริต หรือโดยรู้เท่าไม่ถึงการฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าว ส่วนข้าราชการหรือลูกจ้างของส่วนราชการจะได้รับการยกเว้นความรับผิด หากได้ทักท้วงคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเป็นหนังสือแล้วว่า การที่จะปฏิบัติตามคำสั่งนั้นอาจไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือระเบียบหรือข้อบังคับ

³⁶ราชกิจจานุเบกษา, (เล่มที่ 76 ตอนที่ 98 วันที่ 27 ตุลาคม 2502)

*ระเบียบที่ออกโดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติวิธีการงบประมาณ พ.ศ.2502 เช่น ระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ.2525, ระเบียบการเก็บรักษาเงินและการนำเงินส่งคลังของส่วนราชการ พ.ศ.2520, ระเบียบเบิกจ่ายเงินจากคลัง พ.ศ.2520 เป็นต้น

การจ่ายเงินหรือก้อหนี้ผูกพันโดยไม่มีกฎหมายหรือระเบียบอนุญาตให้จ่าย หรือเกินกว่าที่กฎหมายหรือระเบียบอนุญาตนั้น ไม่จำเป็นต้องมีเจตนาทุจริตหรือประมาทเลินเล่อ ดังนั้น ผู้กระทำหรือผู้ยินยอมให้กระทำต้องรับผิดชอบทางแพ่งชดใช้เงินคืนให้แก่ทางราชการตลอดจนค่าสินไหมทดแทนใด ๆ ด้วยส่วนความรับผิดชอบทางอาญาอาจได้รับตามกฎหมายอื่นต่อไป

3.2 ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2535³⁷

ข้อ 10

กำหนดความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่พัสดุ หัวหน้าส่วนราชการ หรือผู้มีอำนาจสั่งการตามระเบียบนี้ ทั้งในกรณีจงใจหรือประมาทเลินเล่อไม่ปฏิบัติตามระเบียบนี้ หรือกระทำโดยมีเจตนาทุจริต หรือปราศจากอำนาจ หรือนอกเหนืออำนาจถือว่าผู้นั้นกระทำผิดวินัยตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการพลเรือนที่บังคับใช้อยู่ในขณะนั้น หรือตามกฎหมายเฉพาะของส่วนราชการนั้นภายใต้หลักเกณฑ์ดังนี้

3.2.1 ถ้าการกระทำเป็นเหตุให้ทางราชการเสียหายอย่างร้ายแรงให้ดำเนินการลงโทษอย่างต่ำให้ออกจากราชการ

3.2.2 ถ้าการกระทำเป็นเหตุให้ทางราชการเสียหายแต่ไม่ร้ายแรงให้ลงโทษอย่างต่ำตัดเงินเดือน

3.2.3 ถ้าการกระทำไม่เป็นเหตุให้ทางราชการเสียหายให้ลงโทษภาคทัณฑ์หรือว่ากล่าวตักเตือน โดยทำคำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษร

การลงโทษทางวินัยตาม 3.2.1 หรือ 3.2.2 ไม่เป็นเหตุให้ผู้กระทำหลุดพ้นจากความรับผิดชอบทางอาญา หรือความรับผิดชอบในทางแพ่งตามระเบียบความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง (ถ้ามี) แต่ประการใด

องค์ประกอบของผู้กระทำผิดตามระเบียบนี้ต้องจงใจหรือประมาทเลินเล่อหรือมีเจตนาทุจริต มาตรการลงโทษมีทั้งความผิดทางวินัยทางแพ่งและทางอาญา

³⁷ราชกิจจานุเบกษา, (เล่มที่ 109 ตอนที่ 7 วันที่ 31 มกราคม 2535), หน้า 13 - 70

การไม่ปฏิบัติตามระเบียบ มติคณะรัฐมนตรี จะถือว่าการประมาทเลินเล่อได้หรือไม่ ในเรื่องนี้มีตัวอย่างคำพิพากษาฎีกา 3231-3233/2525³⁸ ระหว่างกรมตำรวจ โดยพันตำรวจเอกประจวบ ลิทธิไชย ผู้รับมอบอำนาจเป็นโจทก์ กับพลตำรวจตรี หม่อมราชวงศ์เจตจันทร์ ประวิตร จำเลย ศาลฎีกาพิพากษาว่า การที่จำเลยมีหน้าที่จัดซื้อที่ดินให้แก่ทางราชการ โจทก์ได้ซื้อที่ดินโดยไม่ติดต่อดโดยตรงกับเจ้าของที่ดินเป็นการปฏิบัติฝ่าฝืนต่อมติคณะรัฐมนตรีซึ่งกำหนดไว้ ถือว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความประมาทเลินเล่อ เป็นเหตุให้โจทก์ต้องจ่ายเงินสูงกว่าความเป็นจริง เป็นละเมิดต่อโจทก์ พิพากษาให้จำเลยชำระเงินจำนวน 17,970,650 บาท พร้อมด้วยดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7 ครึ่ง ต่อปีนับแต่วันฟ้องของแต่ละสำนวนจนกว่าจะชำระเสร็จ

อาจารย์จิตติ เจริญนำ ให้ความเห็นแนบท้ายฎีกาว่าคดีนี้เป็นคดีตัวอย่างที่ดี ที่จะชี้ให้เห็นว่าการไม่ปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของทางราชการ เช่น มติคณะรัฐมนตรีเป็นการประมาทเลินเล่ออย่างหนึ่ง และนอกจากนี้ยังเป็นตัวอย่างที่ดีที่ชี้ให้เห็นการนำสืบข้อเท็จจริงในเรื่องประมาทเลินเล่อโดยโจทก์ได้สืบเรื่องราวต่างๆ ให้ศาลฎีกาพิพากษาขึ้นวินิจฉัยถึงข้อประมาทเลินเล่ออย่างเด่นชัดและชัดเจน

3.3 ระเบียบความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง

คณะรัฐมนตรี³⁹ มีมติเห็นชอบให้ใช้ระเบียบดังกล่าวเพื่อที่จะหาตัวผู้รับผิดชอบใช้ในทางแพ่ง เมื่อเกิดความเสียหายแก่ส่วนราชการและยังไม่มี การชดเชย ก่อนที่ส่วนราชการจะดำเนินการเรียกร้องให้ข้าราชการหรือลูกจ้างชดเชยค่าเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ส่วนราชการไม่ว่าจะกรณีทุจริต ผิดกฎหมายอาญาหรือไม่ก็ตาม ส่วนราชการต้องดำเนินการตามระเบียบนี้โดยต้องตั้งกรรมการสอบสวนหาตัวผู้รับผิดชอบ เมื่อผลปรากฏว่ามีผู้ต้องรับผิดชอบแล้ว ก็ดำเนินการเรียกร้องให้ผู้นั้นชดเชยเงินแก่ทางราชการ หากยินยอมชดเชยแต่โดยดีก็เป็นอันยุติความรับผิดชอบทางแพ่ง แต่

³⁸ คำพิพากษาฎีกาเกี่ยวกับงานในหน้าที่ของสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน, รวบรวมโดย ว่าที่ ร.ต.อนันต์ เขียวถาวร เอกสารโรเนียว เล่มที่ 2

³⁹ สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี "มติคณะรัฐมนตรี ที่ นว 155/2503 เรื่อง ความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง" 1 ธันวาคม 2503

ถ้าหากผู้ที่ไม่ยินยอมชดใช้ให้ส่วนราชการ ส่วนราชการนั้นต้องส่งเรื่องให้พนักงานอัยการส่งฟ้องศาลเป็นคดีต่อไป

ระเบียบดังกล่าวเป็นมาตรการติดตามหาผู้รับผิดชอบชดใช้เงินคืนแก่ทางราชการ ในกรณีทางราชการเสียหายสามารถคำนวณเป็นตัวเงินได้ โดยไม่ต้องรอพึ่งผลในการดำเนินคดีทางอาญา และการที่ผู้ใดต้องรับผิดชอบชดใช้เงินตามระเบียบนี้มิได้หมายความว่าผู้นั้นจะต้องพ้นจากการพิจารณาทางวินัย

ข้อยกเว้นไม่ต้องดำเนินการตามระเบียบความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง

3.3.1 กรณีที่ส่วนราชการคือ กระทรวง ทบวง กรมหรือจังหวัด ซึ่งได้รับความเสียหายจากการทุจริตหรืออื่น ๆ เกิดการสูญหายแก่ทรัพย์สินได้รับชดใช้คืนครบถ้วน⁴⁰ กรณีนี้อาจดำเนินการเฉพาะทางวินัยและหรือทางอาญากับผู้กระทำผิดและผู้ร่วมรับผิดชอบ (ถ้ามี) เท่านั้น

3.3.2 มีมติคณะรัฐมนตรีและหนังสือกระทรวงการคลังอนุมัติให้นักบินของหน่วยราชการหลายแห่ง ไม่ต้องรับผิดชอบชดใช้เงินค่าเสียหายอันเนื่องมาจากการทำเครื่องบินของทางราชการตกในทุกกรณี ซึ่งเป็นการขอยกเว้นไม่ต้องดำเนินการตามระเบียบความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง โดยได้รับโทษทางวินัยแต่เพียงอย่างเดียวตามที่กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ขอมมา เช่น นักบินของกระทรวงกลาโหม, กรมตำรวจ, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น⁴¹

เมื่อกรรมการได้ดำเนินการสอบสวนเพื่อพิจารณาหาตัวผู้รับผิดชอบในทางแพ่งตามระเบียบความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่งแล้ว ผู้รับผิดชอบคนใดคนหนึ่งปฏิเสธไม่ยินยอมชดใช้เงินหรือบิดพลิ้ว รัฐสามารถที่จะดำเนินการทางแพ่งได้ โดยอาศัยบทบัญญัติตามมาตรา 420 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

⁴⁰ กระทรวงการคลัง, ที่ 13582 - 13583 (บคร.)/2504 ลงวันที่ "เรื่องความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง" 24 มิถุนายน 2504

⁴¹ กรมบัญชีกลาง, "ความรับผิดชอบของข้าราชการในทางแพ่ง", ที่ระลึกวันสถาปนา กรมบัญชีกลาง ครบ 100 ปี, อ่างแล้ว หน้า 228

ผู้เขียนมีความเห็นว่าการนำกฎหมายดังกล่าวมาใช้เป็นเพียงการอุดช่องว่างของกฎหมายเท่านั้น เนื่องจากกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มุ่งคุ้มครองทรัพย์สินและสิทธิส่วนบุคคล ส่วนกฎหมายการคลังเป็นเรื่องของการ มุ่งคุ้มครองผลประโยชน์ของรัฐ และระบบการควบคุมการเงินของรัฐ ซึ่งเป็น กฎหมายมหาชน จึงควรมีบทบัญญัติกำหนดความรับผิดชอบไว้ในกฎหมายเฉพาะ เนื่องจาก ความรับผิดชอบทางแพ่งในทางการเงินของรัฐนั้นมีวัตถุประสงค์ของความคุ้มครอง และป้องกันแตกต่างจากความรับผิดชอบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเงินของแผ่นดิน การใช้จ่ายเงินของรัฐต้องเป็นไปตามกฎหมาย เพื่อประโยชน์สาธารณะและต้อง ครอบคลุมความจำเป็นทั้งหมดของสังคม โดยมีได้ค้ำประกันว่าจะคุ้มครองเงินที่รัฐจัดเก็บ จากราษฎรแต่ละคนนั้นหรือไม่ และเพื่อป้องกันมิให้เจ้าหน้าที่ของรัฐนำเงินไปใช้ ใช้จ่ายตามอำเภอใจทุกประเทศ จึงจัดให้มีระบบการควบคุมและตรวจสอบโดยสถาบัน ตรวจสอบเงินแผ่นดิน ส่วนรูปแบบการจัดองค์กรอาจแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวิวัฒนาการ ทางการเมืองการปกครองของประเทศนั้น แต่ทุกประเทศต่างก็มีจุดมุ่งหมายอย่าง เดียวกัน คือต้องการให้สถาบันตรวจสอบเงินแผ่นดินเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ควบคุมและ ตรวจสอบการใช้จ่ายเงินแผ่นดินให้ถูกต้องตามกฎหมาย และติดตาม ควบคุมเพื่อ ให้การใช้จ่ายเงินแผ่นดินเกิดประโยชน์สูงสุด รูปแบบของสถาบันตรวจสอบเงินแผ่นดิน ในต่างประเทศมีโครงสร้างและบทบาทอย่างไร ผู้เขียนจะกล่าวในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย